

РОЗВИТОК ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

DEVELOPMENT OF THE HEALTH-PRESERVING COMPETENCE OF TEACHERS OF BASIC SECONDARY SCHOOL IN THE SYSTEM OF POSTGRADUATE PEDAGOGICAL EDUCATION

У статті розкрито особливості науково-методичного супроводу курсів підвищення кваліфікації вчителів основ здоров'я як ефективного шляху розвитку здоров'язбережувальної компетентності педагогів на прикладі діяльності Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти. Обґрунтовано необхідність формування та розвитку здоров'язбережувальної компетентності педагогів упродовж всієї професійної діяльності. Акцентовано увагу на формах та методах роботи з педагогами у системі післядипломної педагогічної освіти. Обґрунтовано ефективність використання інтерактивних методів навчання, які сприяють комплексному сприйняттю і кращому запам'ятовуванню слухачами навчального матеріалу. Найефективнішим напрямом превентивного виховання підлітків у закладах загальної середньої освіти є інформаційно-просвітницька робота, яка містить здоров'язбережувальний компонент.

Ключові слова: здоровий спосіб життя, здоров'язбережувальна компетентність, курси підвищення кваліфікації, вчителі основ здоров'я, методичний супровід, професійна діяльність, Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти.

В статье раскрыты особенности научно-методического сопровождения курсов повышения квалификации учителей основ здоровья как эффективного пути развития здоровьесберегающей компетентности педагогов на примере Закарпатского института последипломного педагогического образования. Обоснована необходимость формирования и развития здоровьесберегающей компетентности педагогов в течение всей профессиональной деятельности. Акцентировано внимание на формах и методах работы с педагогами в системе последипломного педагогического образо-

вания. Обоснована эффективность использования интерактивных методов обучения, способствующих комплексному восприятию и лучшему запоминанию слушателями учебного материала. Наиболее эффективным направлением превентивного воспитания подростков в учреждениях общего среднего образования является информационно-просветительская работа, содержащая здоровьесберегающий компонент.

Ключевые слова: здоровый образ жизни, здоровьесберегающая компетентность, курсы повышения квалификации, учителя основ здоровья, методическое сопровождение, профессиональная деятельность, Закарпатский институт последипломного педагогического образования.

The article reveals the main approaches of scientific and methodological support of the courses of improvement of the qualifications of teachers of Health Basis subject as an effective way of developing the health-saving competence of teachers on the example of the Transcarpathian Institute of Postgraduate Pedagogical Education. The necessity of formation and development of health-saving competence of teachers during all professional activity is grounded. The emphasis is placed on the forms and methods of working with teachers in the system of postgraduate education. The efficiency of using interactive teaching methods has been substantiated, which contributes to the comprehension and the best memorization by the students of the educational material. The most effective direction of preventive education of adolescents in institutions of general secondary education is information and education work, which contains a health-saving component.

Key words: healthy lifestyle, health-saving competence, courses of improvement of qualification, teachers of Health Basis subject, methodological support, professional activity, Transcarpathian Institute of Postgraduate Pedagogical Education.

УДК 37.018.46: 613

Шеян М.О.,

аспірант кафедри педагогіки
Хмельницької гуманітарно-педагогічної
академії,
методист науково-дослідної лабораторії
здоров'язбережувальних технологій
Закарпатського інституту
післядипломної педагогічної освіти

Постановка проблеми у загальному вигляді.

У сучасних умовах розвитку освітнього простору завдання неперервного підвищення кваліфікації вчителів, професійна діяльність яких тісно пов'язана не тільки із інтелектуальним розвитком учнівської молоді, але й займає одне із чільних місць у розвитку суспільства, загалом виходить на перший план. Без його ефективного вирішення стають неможливими процеси модернізації післядипломної педагогічної освіти та системи освіти в цілому [9; 12].

Модернізація системи освіти України, перехід до компетентнісного підходу у професійній освіті зумовили виведення на якісно новий рівень здоров'язбережувальної компетентності вчителів

основної школи у системі післядипломної педагогічної освіти як складової частини професійної компетентності.

На підставі міжнародних та національних досліджень в Україні було виокремлено п'ять наскрізних ключових компетентностей особистості: уміння вчитися, здоров'язбережувальна компетентність, загальнокультурна (комунікативна) компетентність, соціально-трудова компетентність, інформаційна компетентність [6]. У Концепції «Нова українська школа» [8] виділено десять ключових компетенцій, що необхідні для життя, одна з них – екологічна грамотність і здорове життя. Аналізуючи державні документи з освіти [6; 7; 8], ми зробили висновок, що для того, щоб

успішно реалізувати компетентнісний підхід до навчання, необхідно сформулювати у педагогічних працівників усі компетенції особистості і розвивати здоров'язбережувальну компетенцію педагогів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Питання неперервної професійної освіти педагогів розглядали у своїх працях В.П. Андрущенко, І.А. Зязюн, В.Г. Кремень, О.В. Чалий та інші. Проблема післядипломної педагогічної освіти досліджувалась науковцями С.В. Крисяком, А.І. Кузьмінським, Н.Г. Протасовою, Н.І. Лісовою та іншими. Проблему підвищення кваліфікації вчителів та їхній професійний розвиток вивчали Н.І. Білик, В.В. Олійник, Н.М. Чепурна, О.П. Омельченко, Л.М. Кравченко, Т.М. Сорочан та інші. Теоретичні питання щодо збереження здоров'я в умовах освіти розглянуті М.С. Гончаренко, В.П. Горащук, С.В. Страшко, Л.П. Суценко та іншими. Окремі питання розвитку та підвищення здоров'язбережувальної компетентності вчителів основ здоров'я досліджували В.М. Успенська, Т.Є. Бойченко, Т.В. Воронцова, Л.А. Животовська, С.В. Страшко та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукових праць дозволяє зробити висновок, що, попри наявність багатоаспектної теоретичної бази, бракує досліджень щодо реалізації практичної складової частини розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів основ здоров'я у системі післядипломної педагогічної освіти.

Мета статті – розкрити особливості науково-методичного супроводу курсів підвищення кваліфікації вчителів основ здоров'я як ефективного шляху розвитку здоров'язбережувальної компетентності педагогів на прикладі діяльності Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу. Курси були й залишаються продуктивною формою професійного становлення педагогів. Проходження курсів є необхідною умовою для атестації педагогічних працівників з визначенням рівня їх професійної кваліфікації та враховуються під час обрання за конкурсом на посаду науково-педагогічного працівника. Їх тривалість визначається специфікою, потребами і запитамі слухачів.

Доцільно організований навчальний процес з підвищення кваліфікації спеціалістів у галузі освіти повинен забезпечити взаємодію всіх своїх компонентів для реалізації основної місії – розвитку професійних (посадово-функціональних) компетентностей слухачів [3, с. 63].

На нашу думку, діяльність фахівців з питань формування здорового способу життя учнів у середовищі школи потребує спеціальної підготовки до її здійснення. Система підвищення кваліфікації має належні умови та достатні можливості для професійної підготовки.

Розглянемо особливості курсів підвищення кваліфікації учителів основ здоров'я на прикладі діяльності Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти (далі – ЗІППО).

Питаннями формування та розвитку здоров'язберігаючої компетентності вчителів з 2013 року займається створена у ЗІППО науково-дослідна лабораторія здоров'язбережувальних технологій. Основними напрямками діяльності лабораторії є такі: створення інноваційного потенціалу, організаційних, методичних передумов для комплексного підходу до формування навичок здорового способу життя молоді; науково-методичний супровід та навчально-методичне забезпечення курсів підвищення кваліфікації учителів основ здоров'я, практичних психологів, педагогів-організаторів, заступників директорів з виховної роботи з питань здорового способу життя; розробка нових та реалізація наявних освітніх програм з питань здорового способу життя; моніторинг якісних та кількісних показників роботи педагогів з питань формування здорового способу життя; підготовка науково-методичних видань; участь у семінарах, конференціях, виставках. Працівники науково-дослідної лабораторії здоров'язбережувальних технологій забезпечують навчально-методичний супровід курсів підвищення кваліфікації вчителів основ здоров'я, результатом яких є розвиток їх здоров'язбережувальної компетентності.

Розвиток здоров'язбережувальної компетентності учителів основ здоров'я під час курсів підвищення кваліфікації у системі післядипломної педагогічної освіти відбувається у три етапи: під час настановчої, коригуючої та підсумкової сесій.

Так, під час настановчої сесії слухачі дистанційно (без відриву від виробництва) опрацьовують частину навчального матеріалу. Вони обирають індивідуально тему випускної роботи, над якою будуть працювати, готують тези на конференцію з обміну досвідом та відповіді на питання комплексного іспиту.

Випускну роботу слухачі представляють у вигляді методичної розробки, дидактичного матеріалу, проекту навчальної програми, цільового освітнього проекту, творчої роботи, реферату, методичних рекомендацій тощо.

Під час коригуючої сесії (а це як аудиторні заняття, так і педагогічна практика) продовжується реалізація здоров'язбережувальної компетентності учителів основ здоров'я безпосередньо на базі інституту післядипломної педагогічної освіти.

Навчання на курсах ведеться за навчальним планом та програмами, складеними на основі типових навчальних планів Міністерства освіти і науки України, затвердженими Вченою радою інституту. До них додаються плани спецкурсів, якими передбачається розкриття певної проблеми.

Зміст програми для науково-теоретичної підготовки вчителів дисципліни «Основи здоров'я» зумовлюється сучасними підходами до навчання здоровому способу життя на основі розвитку життєвих навичок і пов'язаний зі змістом шкільної програми дисципліни «Основи здоров'я».

Тематика занять з питань методики викладання дисципліни «Основи здоров'я» відображає основні поняття сучасної теорії (зміст, форми, методи і засоби навчання). Питання, відображені у навчально-тематичному плані, сприяють ініціативі, творчим пошукам вчителя та активізації його роботи щодо впровадження у практику ідей та досягнень передового педагогічного досвіду. Зміст плану спрямований на підвищення професійної майстерності, ерудиції та культури вчителя, на посилення взаємозв'язків навчального та виховного процесу.

Плани денної, очно-заочної і дистанційної форм навчання розраховані на 144 години і складаються з 3 таких модулів: соціально-гуманітарного, професійного, діагностико-аналітичного. Розподіл годин здійснюється у такий спосіб, що професійний модуль займає найвагомішу частину навчального плану і становить 80% загальної кількості годин. Соціально-гуманітарний та професійний модулі включають інваріантну та варіативні складові частини. Варіативна складова частина професійного модуля складається з факультативів, спецкурсів та тематичних дискусій. Вона передбачає розгляд освітніх проблем, особливостей викладання предмета «Основи здоров'я» за допомогою інтерактивних методів навчання, профільного навчання. Повноцінність підвищення кваліфікації забезпечується реалізацією як інваріантної, так і варіативної складових частин.

Основними завданнями курсів підвищення кваліфікації вчителів дисципліни «Основи здоров'я» є такі:

- засвоєння сутності сучасної філософії освіти;
- вивчення нормативно-правової бази освіти щодо охорони дитинства, охорони праці в Україні;
- формування умінь і навичок ефективного вирішення психолого-педагогічних проблем;
- поглиблення знань про сучасний стан методики викладання наукової дисципліни «Основи здоров'я»;
- оволодіння інформаційними технологіями навчання та педагогічними технологіями;
- стимулювання постійного зростання професійної майстерності та задоволення освітніх потреб упродовж усього життя;
- поглиблення знань про сучасні підходи до навчання здоров'ю та методи навчання на основі розвитку життєвих навичок;
- оволодіння сучасними методиками інтерактивної групової роботи, інформаційними технологіями навчання та іншими новітніми технологіями;

– сприяння і стимулювання постійного зростання професійної майстерності;

– підвищення методологічної та теоретичної компетентності в умовах оновлення змісту освіти;

– систематизація та поглиблення соціально-гуманітарних, професійно-фахових знань про сутність, специфіку, орієнтири реалізації основних напрямів модернізації шкільної освіти;

– модернізація професійного потенціалу як системного показника готовності до інноваційної діяльності, до впровадження найновіших досягнень науки та передового педагогічного досвіду в практику роботи вчителя дисципліни «Основи здоров'я»;

– допомога в засвоєнні нових інтелектуальних інструментів, педагогічних й інформаційних технологій, у впровадженні необхідних змін у навчально-виховний процес у середовищі, наповненому ІКТ;

– формування навичок самостійного і критичного мислення, системного педагогічного аналізу;

– формування вмінь здійснювати інтегровану практико-теоретичну професійну діяльність, що сприятиме формуванню інноваційного освітнього простору за логікою варіативного розвитку мотиваційно-сислової освіти [5].

Навчально-тематичні плани курсів підвищення кваліфікації учителів основ здоров'я орієнтовані на ознайомлення педагогів із новітніми науковими дослідженнями, сучасними педагогічними технологіями, превентивними програмами, проектами, змінами у галузевому законодавстві.

Відповідно до навчально-тематичного плану курсів підвищення кваліфікації учителів основ здоров'я професійний модуль передбачає педагогічну практику, яку слухачі за участю фахівців проходять на базі Закарпатського обласного центру з профілактики та боротьби із СНІДом («Основні завдання щодо профілактики ВІЛ. Взаємодія медичних установ та навчальних закладів у справі попередження та запобігання ВІЛ/СНІДу. Основні шляхи передачі ВІЛ». Тренінгове заняття «Захисти себе від ВІЛ»), Закарпатського обласного Центру здоров'я («Життя і здоров'я людини. Безпека і небезпека життя. Основні небезпеки: природні, техногенні, спричинені людиною»). Співпраця із громадськими організаціями та державними установами є продуктивною і актуальною, оскільки тематика таких занять пов'язана із основними змістовими лініями навчальної програми дисципліни «Основи здоров'я».

Практичну частину навчально-тематичного плану курсів підвищення кваліфікації ЗІППО вчителів основ здоров'я відпрацьовують також на базі Ужгородської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 12 Ужгородської міської ради. Педагоги ознайомлюють слухачів із інноваційними освітніми технологіями, які використовують у навчально-виховному процесі на уроках основ здоров'я, із

здоров'язбережувальними технологіями, що формують професійні компетентності вчителя у контексті викладання предмета «Основи здоров'я». Слухачі відвідують уроки основ здоров'я, знайомляться з дидактичними розробками учителів та організацією методичного супроводу предмета «Основи здоров'я» у школі, аналізують та обговорюють відвідані заняття, переймають передовий педагогічний досвід.

Заняття на курсах підвищення кваліфікації проводяться з використанням активних та інтерактивних форм і методів навчання, коли курсанти є не пасивними слухачами, а активними учасниками. Семінарські і практичні заняття проходять як конференції з обміну досвідом роботи та дискусійні круглі столи. Такі форми навчально-виховної діяльності дозволяють створити умови для творчої самореалізації педагогів, вияву індивідуальних здібностей і творчого потенціалу, вдосконалення вміння спілкуватися і працювати в команді. Доцільними з огляду на специфіку предмета «Основи здоров'я» є інтерактивні технології (мозковий штурм, тренінг, аналіз ситуаційних вправ тощо). Заняття, які мають вагомое теоретичне навантаження випереджувального характеру, проходять із використанням мультимедійних презентацій, що сприяє комплексному сприйняттю і кращому запам'ятовуванню слухачами навчального матеріалу.

Я.М. Сивохоп зазначає: «У процесі підвищення кваліфікації вчителів, психологів, соціальних педагогів наша задача – навчити їх ефективно використовувати у роботі з підлітками щодо питань формування навичок здорового способу життя саме інтерактивні методи навчання як такі, які можуть не просто інформувати дитину, а й сприяти у формуванні цих навичок. Важливо дати можливість педагогам спробувати самим це зробити» [11, с. 156].

У контексті вивчення предмета «Основи здоров'я» особливої уваги заслуговує превентивне виховання, адже останнім часом спостерігається значна кількість проявів негативної поведінки серед дітей і молоді, ранній початок вживання тютюну, підлітковий алкоголізм та наркоманія, протиправна поведінка, інфікування ВІЛ підлітків. Одним із найефективніших напрямів превентивного виховання підлітків у закладах загальної середньої освіти є інформаційно-просвітницька робота про права дитини, здоровий спосіб життя, ВІЛ/СНІД, інфекції, що передаються статевим шляхом (ІПСШ), збереження репродуктивного здоров'я, формування відповідального батьківства.

Під час курсів підвищення кваліфікації учителів основ здоров'я слухачі знайомляться із просвітницькими програмами, які містять здоров'язбережувальний компонент і реалізуються у навчальних закладах Закарпатської

області. Серед цих програм є такі: «Рівний – рівному», «Я – моє здоров'я – моє життя», «Дорослішай на здоров'я», «Захисти себе від ВІЛ», «Вчимося жити разом», «7 кроків назустріч. Дружні зустрічі з батьками з питань збереження здоров'я та статевого виховання дітей та підлітків». Але без відповідного документа, який підтверджує проходження навчання із використання тієї чи іншої просвітницької програми, педагоги не мають права їх реалізовувати.

Закарпатський ІППО забезпечує підготовку педагогів-тренерів із зазначених вище просвітницьких програм у міжкурсовий період.

У курсовий період слухачам надаються консультації щодо виконання випускних робіт та створення презентацій, здійснюється науково-методичне консультування, надається методична допомога вчителям під час педагогічної практики.

Підсумком роботи курсів підвищення кваліфікації є захист випускних робіт під час проведення круглого столу з питань здоров'язбереження. Після закінчення курсів слухачі отримують свідоцтва державного зразка.

Варто зазначити, що є категорія слухачів, які після досягнення певного професійного рівня не прагнуть розвиватись далі. Для них курси підвищення кваліфікації – це формальність. Наше припущення підтверджується у дослідженні А.А. Давиденка, який відзначає, що такі вчителі засвоїли певний обсяг знань з фундаментальних наук, навчилися його переказувати учням і згодні на такому рівні працювати до виходу на пенсію. Їх влаштовує будь-який зміст навчальних занять і навіть їх відсутність [2]. Така ситуація зумовлює потребу закладів післядипломної педагогічної освіти у модернізації, поліпшенні якості роботи, змісту занять та розширенні можливостей надання освітніх послуг, адже реалізація права вільного вибору вчителями форм, методів, змісту й засобів навчання, організацій та установ, які здійснюють удосконалення професіоналізму й компетентності педагогів, гальмується відсутністю належного фінансування системи післядипломної педагогічної освіти, оскільки заклади мають слабку навчально-матеріальну базу, а педагоги не можуть сповна задовольнити свої потреби щодо підвищення кваліфікації згідно зі своїми особистими і професійними інтересами [4]. Система підвищення кваліфікації повинна задовольняти запити вчителів, які мають різні рівні підготовки.

Погоджуємося з думкою Т.Є. Бойченко, яка доводить, що під час створення навчально-методичних документів та матеріалів для системи післядипломної педагогічної освіти слід урахувувати результати сучасних наукових досліджень валеологічного характеру. Це забезпечить належний рівень підвищення здоров'язберігаючої компетентності учасників навчально-виховного процесу [1].

На нашу думку, такий підхід дозволить забезпечити під час курсів підвищення кваліфікації учителів основ здоров'я формування у них мотивації до впровадження ефективних методів та сучасних інновацій у практичну діяльність.

Зазначимо, що на сьогодні Закарпатський ІППО, як і всі заклади освіти, які мають право підвищувати кваліфікацію педагогічних та науково-педагогічних працівників, забезпечує підвищення кваліфікації та стажування зазначеної вище категорії фахівців не рідше одного разу на п'ять років (із збереженням середньої заробітної плати). Однак проектом концепції розвитку освіти 2015–2025 рр. обов'язковий професійний розвиток (підвищення кваліфікації) пропонується здійснювати щонайменше раз на рік [10].

Висновки. Як бачимо, післядипломна освіта, як і вся система освіти в Україні, перебуває у стані реформування. Модернізація торкнулась і підвищення кваліфікації. Післядипломна педагогічна освіта в Україні поступово відходить від традиційних обов'язкових курсів підвищення кваліфікації і переходить до нового рівня – до організації неперервної професійної підготовки, за якої вчитель отримує можливість послідовно вдосконалюватись як компетентний фахівець, задовольняючи власні освітні потреби та фахові інтереси.

Ми можемо зробити висновок, що здоров'я-збережувальну компетентність вчителів основної школи потрібно розвивати цілеспрямовано упродовж всієї професійної діяльності вчителя. Вважимо за доцільне проаналізувати у подальших дослідженнях шляхи розвитку здоров'язбережувальної компетентності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти у міжкурсовий період.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бойченко Т.Є. Науковість як засадничий принцип післядипломної педагогічної освіти педагогів. *Нова педагогічна думка*. 2010. № 2. С. 25–28.
2. Давиденко А.А. Проблеми підвищення кваліфікації працівників освіти та можливі шляхи їх розв'язання. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія «Педа-

гогічні науки». 2015. Вип. 130. С. 309–312. URL: http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=1419.

3. Ващенко Л.М., Чміль А.І., Пустова Т.В., Гаєвська Л.А., Драч І.І., Даниленко Л.І., Софій Н.З., Паламарчук В.Ф., Гринивецька Н.М., Маслов В.І. Інноваційна модель організації навчального процесу в інститутах післядипломної педагогічної освіти: наук.-метод. посіб. / наук. ред. та передм. Л.М. Ващенко. НА ПНУ. К.: Педагогічна думка, 2012. 140 с.

4. Кузьмінський А.І. Теоретико-методологічні засади післядипломної педагогічної освіти в Україні: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04; Інститут педагогіки і психології професійної освіти академії педагогічних наук України. Київ, 2003. 481 с.

5. Навчально-тематичні плани і програма курсів підвищення кваліфікації вчителів «Основ здоров'я». URL: <http://zakinppo.org.ua/kursova-pidgotovka/stacionarna-forma-navchannja/1078-1-navchalno-tematichni-plani-i-programi-kursiv-pidvischennja-kvalifikatsiyi-za-statsionarnimi-formami-navchannja>.

6. Про затвердження Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти: наказ МОН України від 05.05.2008 року № 371. URL: <http://shkola.ostriv.in.ua/publication/code-223FB48350ABA>.

7. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / редкол.: В.Г. Кремень, В.І. Луговий, А.М. Гуржій, О.Я. Савченко; за заг. ред. В.Г. Кременя. Нац. акад. пед. наук України Київ: Педагогічна думка, 2016. 448 с.

8. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/ko-nczpepcziya.pdf>.

9. Олійник В.В. Сучасні тенденції розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні: стратегічні орієнтири. URL: <http://www.ukrdeti.com/firstforum/b1.html>.

10. Проект Концепції розвитку освіти на період 2015–2025 років. URL: <http://osvita.ua/news/43501/>.

11. Сивохоп Я.М. Інноваційні підходи до підвищення кваліфікації педагогів з питань формування здорового способу життя учнівської молоді. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія «Педагогіка. Соціальна робота». Ужгород: УНУ, 2014. № 31. С. 155–157.

12. Чернишова Є. Післядипломна педагогічна освіта в консорціумі закладів післядипломної педагогічної освіти: перспективи розвитку. *Післядипломна освіта в Україні*. 2010. № 2. С. 7–9.